

A 'dicsőség' szó és szinonimáinak megjelenése a Lukács evangélium mordvin nyelvű fordításaiban

FÁBIÁN Orsolya

A 'dicsőítés' fogalma igen összetett az egyházi használatban. Jelentését nem lehet egyetlen szóval megadni, inkább különböző értelmű szavak közös jelentésárnyalataként írhatjuk le. Jelentésmezejébe beletartoznak olyan szavak is, mint pl. dicsér, dicsőít, magasztal, áld.

Dicséret: „A dicséret olyan emberi – rendszerint szóbeli – megnyilvánulás, mely egy másik személy vagy közösség nagyra értékelt magatartására válaszol elismerőleg vagy hálásan.” (KBL)

A 'dicséret' az Ószövetségben a héb. *hillél* 'dicsérni, dicsőíteni' igéből ered. Ennek első jelentése 'csillogni'. A Septuagintában ennek az *aineo* felel meg, amely több jelentésű: (1) 'mondani, ajánlani'; (2) 'dicsekedve említeni', (3) 'dicsérni, magasztalni'. A szó újszövetségi használata eltér a világitól, s nem egy teljesítmény, hanem „az egész személyiség elismerésére használták”. Ezért összekapcsolódik a 'tiszteletadás' jelentésével is. Emellett külön műfaj az Istennek szóló dicséretmondás imádság vagy ének formájában.

A dicséret többször fordul elő az *ainon didonai* 'dicséretet adni' kifejezésben, ekkor a hálaadás fogalmához áll legközelebb, jelentésárnyalata annyi, mint 'köszönetet mondani'.

Dicsőség: „Az Ószövetségben a héb. *kábód* főnév fejezi ki a dicsőséget. Jellemző, hogy az alapjául szolgáló ige: *k-b-d* 'nehéznek, súlyosnak, tekintélyesnek, befolyásosnak, terhesnek lenni'. E szerint a képzet szerint minél súlyosabb valami vagy valaki, annál nagyobb a belőle kiáradó hatás, a dicsőség. Maga a dicsőség főnév sem csupán elvont, hanem azt is jelenti: 'tömeg' általában: 'benyomást keltő, tiszteletet ébresztő jelenség', pl. 'fény sugar, dicsfény'. Lehet az értelme: 'fényes, tündöklő gazdagság'” (KBL). A görög-re fordított Bibliában ennek megfelelője a *doksza*, melynek alapjelentése 'vélekedni, vélni'. Ez a jelentése bibliai használatban megszűnik, ehelyett Istennek adott tiszteletet fejez ki. Az Úsz-ben pedig fontosabbá vált a szó második

értelme a 'dicsőség, tisztelet, ragyogás, pompa', amely előfordulhat akkor is, ha nem Istenre vonatkozik pl. Salamon pompája (Lk. 12.27) vagy Mózes és Illés megjelenése (Lk 9.31). Ha Istenre vonatkozik, mindig együtt jár valamilyen fény- vagy egyéb jelenségekkel is.

A *doksa* mellett a görögben a *megalüno* 'nagyvá tenni' ige is szerepel átvitt 'magasztalni, dicsőíteni' jelentésben (KBL).

A Lukács evangélium fordításainak vizsgálata

Dolgozatomban öt mordvin evangéliumfordítást vizsgálok (erza: 1821, 1889, 1996; moksa 1891, 1997) abból a szempontból, hogyan jelenik meg a szövegekben a 'dicséret, dicsőség' fogalom. A szövegek mindkét nyelvjárásban és különböző időből származnak, ezért lehetőség van ezek nemcsak szinkrón, hanem diakrón összehasonlítására is.

A kutatás célja, hogy megállapítsa, hogyan jelenítik meg ezt az összetett fogalmat a különböző korokból származó evangéliumok. A vizsgálat fontos része, hogy rámutasson a bibliai terminológia változására, saját nyelvivé válására. Tehát amennyiben a szövegben nem az orosz terminus átvétele található, akkor milyen más szó, s az milyen módon jött létre. A dolgozat második vizsgálati tárgya, hogy bizonyos nyelvi fordulatok, fordítási minták segítségével felkutassa, milyen kiinduló nyelvi szöveget használhattak a fordítók. Feltételezésem az, hogy a 19. századi fordítások az azonos időben készülő orosz fordításra támaszkodva készültek. Ezért a vizsgálat kiinduló nyelve az orosz. Egy korábbi kutatásomban világossá vált, hogy a modern mordvin fordítások vizsgálatánál a finn evangéliumok szövegét is figyelembe kell venni, ezért az újabb mordvin szövegek elemzésénél a finn fordítást is bevontam a kutatásba.

XIX. századi mordvin fordítások

or. *слава* 'dicséret, dicsőség, hírnév'

mdE	1821	<i>слава</i>
	1889	<i>слава, шнамо, покшъ чи, сюнавъ чи</i>
mdM	1891	<i>слава, шнама, оцьу ши, козя ши, шкайтъ валдэць</i>

Az orosz evangéliumfordításban 'dicsőség' jelentésben a *слава* szó szerepel. Ebben a formában összesen huszonkilencszer fordul elő a Lukács evangéliumában, ebből tizenöt helyen névszóként, tizennégyszer pedig ige formában. A *слава* szóról azt tudjuk, hogy jelentése 'Ruhm, Ehre, Lob, Gerücht' és a *слово* 'szó', *слыть* 'vmilyen hírben áll' szavakból képzéssel született

(Vasmer 656). Tehát jelentésmezeje olyan fogalmakra terjed ki, mint a hírnév, dicsőítés, dicséret.

Ha a legkorábbi, az 1821-ből való erza evangéliumfordítást vizsgáljuk, látjuk, hogy minden olyan helyen, ahol az oroszban a *слава* 'dicsőség' fordul elő, az erza szöveg is az oroszból átvett *слава* alakot használja variánsok nélkül, következetesen.

Ha az időben egymáshoz közelebb álló 19. század végi erza és moksa fordítást megnézzük, láthatjuk, hogy ezekben az or. *слава* fordítása már változatosabb képet mutat. Az 1889-es erza fordításban négy, míg az 1891-es moksában öt fordítási variánst találunk.

Az erza fordítás még használja az oroszból átvett terminust, amely ötször fordul elő a szövegben (Lk 2.9, 2.32, 4.6, 21.27, 24.26), de már szinonimaként megjelennek egyéb kifejezési lehetőségek is. A fordításban ötször (Lk 2.14, 7.29, 17.18, 18.43, 19.38) a *инамо* 'dicséret, dicsőítés, magasztalás' szót találjuk, amely ebben a fordításban a *слава* terminus egyenrangú szinonimájaként él. Emellett párhuzamosan megjelenik a *покишь чи* szó szerint 'nagy nap, ünnep' szókapcsolatis ugyanúgy öt helyen (Lk 9.26, 9.31, 9.32), melynek érdekessége, hogy egybeírva *покиши* 'nagyság, terjedelem, kiterjedés' jelentésű, de egyházi használatban 'húsvét'-ot is jelent. Negyedik szóvariánsként megtaláljuk egyszer (Lk 12.27) a *сюнавъ чи* 'gazdagság, bőség, jómód' szókapcsolatot is, amely a mai szótárakban szintén összetett szóként van meg ebben a jelentésben. Azt gondolom, hogy ez helyesírási kérdés, ahol a mai írásmód a *чи* eredetileg 'nap' jelentésű önálló szó képzővé válását jelöli (vö. Maticsák 200x: xxxx).

A moksa fordítás is az erzához hasonló képet mutat. Még előfordul három helyen (Lk 2.32, 4.6, 24.26) az or. eredetű *слава*, amely mellett hatszor (Lk 2.14, 7.29, 17.18, 18.43, 19.38, 21.27) megtaláljuk a *инама* 'dicséret, dicsőítés' szót is. Ugyanazokon a szöveghelyeken, ahol az erza a *покишь чи* szókapcsolatot használja, a moksában is *оцьу ши* 'nagy nap, jelentős nap' szókapcsolatot találjuk (Lk 9.26, 9.31, 9.32). Az egyszer (Lk 12.27) előforduló *козя ши* szókapcsolat szó szerinti jelentése a moksában is 'gazdag nap', azonban úgy vélem, hogy a különírás itt szintén csak helyesírási kérdés, és a *ши* szót ez esetben is '-ság/-ség' képzőként értelmezhetjük, így a szókapcsolat jelentése 'gazdagság'. A moksában a Lk 2.9 szöveghelyen a *шкайтъ валдэцъ* 'Isten fénye' szókapcsolatot találjuk. Ennek a magyarázata lehet, hogy az orosz szövegben is a 'fényes'/'fénylik' jelentésű szó szerepel: *слава Господня осияла их* 'Isten dicsősége ragyogott nekik', amely jelentés a moksa fordításba is átkerült.

A 19. század végi mordvin fordításokban tehát több változatot találunk az orosz *слава* 'dicsőség' jelentésének visszaadására. Feltehetjük a kérdést, hogy vajon mi indokolja e szinonimák mindkét fordításban való megjelenését akkor, ha a fordítók csak az orosz szövegre támaszkodtak, ahol ez a fogalom egységesen, és minden szöveghelyen csak egy szóváltozatban jelentkezik. Ezért, véleményem szerint, felmerül az a lehetőség, hogy a korabeli fordítók a görög szöveget is figyelembe vették. Ezt a feltételezést támaszthatja alá az is, hogy a Lk 12.27 szöveghelyen mindkét fordításban a 'gazdagság' jelentésű szókapcsolatokat találjuk. Ez a „pompa” Salamonra vonatkozik: *Посмотрите на лилии, как они растут: не трудятся, не прядут; но говорю вам, что и Соломон во всей славе своей не одевался так, как всякая из них.* 'Vegyetek példát a liliumokról, hogyan nőnek: se nem fonnak, se nem szőnek. Mégis, mondom nektek, hogy Salamon dicsősége teljében sem volt úgy felöltözve, mint egy ezek közül.' (SZIT.) A görög fordításban ezen a helyen a □□□□ vagyis *doksza* szó áll, amely újszövetségi használatára az jellemző, hogy a szó második jelentését 'dicsőség, tisztelet, ragyogás, pompa' használja. Ebben az esetben valószínűleg Salamon gazdagságára utal.

A másik újdonság az 1821-es fordításhoz képest a *покишь чи / оцъу ши* 'nagyság' szókapcsolatok megjelenése, amelyek a Lukács evangéliumában Jézus személyéhez, az ő megdicsőüléséhez kapcsolódnak.

A *шинамо/шинама* szavakról pedig azt jegyezhetjük meg, hogy mindig Istent dicsérő szövegrészekben szerepelnek.

ор. *(воз)дать славу* 'dicsőít'

mdE	1821	<i>максть славань, пазнень славань, пазнень шинамо</i>
	1889	<i>шинамс, славасть максинь</i>
mdM	1891	<i>шинамс, максань славасэнъ-га</i>

Az orosz szövegben négy helyen találjuk meg a 'dicsőséget ad' szókapcsolatot (Lk 4.6, 7.29, 17.18, 18.43).

Az 1821-es erza fordításban kétszer fordul elő az oroszból átvett alakot tartalmazó *максть славань* 'dicsőséget ad' (Lk 4.6, 7.29) szókapcsolat, mindkettő Jézussal kapcsolatban. Egyszer az ördög általi megkísértésekor, másodszer pedig a nép megkeresztelkedésével ad dicsőséget Jézusnak. A bibliában gyakran előfordul, hogy a 'dicsőítés' szó összekapcsolódik a *vinni* vagy az *adni* igékkel. (KBL) E két előfordulás mellett egyszer *пазнень славань*, egyszer pedig az erza alakot tartalmazó *пазнень шинамо* az 'úr dicsősé-

ge' szókapcsolatot találjuk. Mindkettő akkor fordul elő, mikor a beteg emberek meggyógyulásuk alkalmával Istent dicsőítik, ~ hálát adnak Istennek.

A 19. század végi fordításokban háromszor saját szó, a *инамс* 'dicsér, dicsőít, magasztal' ige szerepel, egy helyen pedig (Lk 4.6), Jézus megkísértésekor a 'dicsőséget ad' MdE. *славастъ максинь*, MdM. *максанъ слаvasнэнь* szókapcsolat áll mindkét evangéliumfordításban.

Tehát az orosz szókapcsolatok fordítása itt is vegyes képet mutat, de jól látszik az oroszból átvett és a saját mordvin szó párhuzamos használata.

ор. *славный* 'dicső'

mdE	1821	<i>инамонь</i>
	1889	<i>паро</i>
mdM	1891	<i>цебяръ</i>

A Lukács evangéliumfordításban egyszer szerepel melléknév (Lk 13.17), ami Jézus tetteire utal. Az 1821-es erza fordításban a *инамонь тьявензе* 'dicső tettei' jelzős szerkezetet találjuk, amely a *инамо* 'dicsérés, dicsőítés, magasztalás' szó genitivuszi alakját tartalmazza.

A 19. század végi mordvin fordításban mindkét változatban a 'jó' jelző áll a jelzett szó előtt: MdE: *паро тев* 'jó tett', MdM: *цебяръ тев* 'jó tett'.

Tehát egyik korai fordítás sem használ oroszból átvett terminust.

ор. *славить* 'dicsőít'

mdE	1821	<i>славамс, инамс</i>
	1889	<i>инамс</i>
mdM	1891	<i>инамс</i>

A 'dicsőíteni, dicsérni' igék orosz megfelelői tizennégyszer fordulnak elő a Lukács evangéliumában. A korábbi erza evangéliumfordításban hétszer fordul elő az oroszból átvett ige *славамс* (Lk 2.20, 4.15, 5.25, 5.26, 7.16, 10.21, 23.47), hétszer pedig a saját erza szó *инамс* (Lk 2.13, 2.38, 13.13, 17.15, 18.43, 19.37, 24.53) kontextustól függetlenül. Ebből jól látszik, hogy már a legelső fordítások idején az oroszból átvett és a saját nyelvi szó jelentése egymás szinonimájaként is használatos volt egyházi értelemben.

A két későbbi fordítás viszont már csak a mordvin *инамс* igét használja a 'dicsér, dicsőít' jelentés visszaadására. Paasonen szótárában E *kšnams* / M *šnams* szótári szóalakban találjuk. Jelentései: 1. хвалить 'dicsér, dicsőít, magasztal', восхвалять rég.'dicsőít, magasztal'; 2. хулить 'becsmérel, gyaláz, ócsárol'; 3. хвалиться, хвастаться 'dicsekszik, kérkedik, henceg'.

A szótárban megtalálható a névszói változat is *kšnamo* ~ *šnamo* ~ *šnama* alakváltozatokban. Elsődleges jelentése знаменитый 'híres', восхваленный 'dicsőített', illetve főnévként похвала 'dicséret'; почёт 'tisztelet, megbecsülés' (MdWb 909).

XX. század végi mordvin fordítások

A 'dicsőség' szó fordításait két modern evangéliumban vizsgáltam, az 1996-ban megjelent erza és az 1997-ben megjelent moksa fordításban. 2006-ban kiadták az erza nyelvű Újszövetség javított változatát. Céлом, hogy a későbbiekben a jelen kutatásomban való adatokat ezzel az újabb fordítással is összevegysem.

or. *слава* 'dicsőség'; *воздать славу* 'dicsőít'

mdE 1996 *инамо, иневалдо, иневалдонь сияждома, азорксчи/уцяска, сюнавчинь сияждома*

mdM 1997 *инама, иневалда, кайги лем, козяишиснон мархта, козяишиц вандолфса*

Mind az erza mind a moksa fordításban öt szinonim kifejezést találunk a 'dicsőség' kifejezésére. Az erza fordításban háromszor szerepel *инамо* (Lk 2.14, 17.18, 19.38) Istent dicsőítő szövegrészekben. Ötször fordul elő az *иневалдо* összetett szó (Lk 2.9, 2.32, 9.26, 21.27, 24.26), amely ebben a formában nem található meg az újabb szótárakban sem. Az *ине* 'nagy' és a *валдо* 'fény, világosság' szavak összetételéből született, bibliai jelentésében a 'dicsőség' szinonimái közé tartozik. Emellett háromszor (Lk 9.26, 9.31, 9.32) szerepel szókapcsolat tagjaként is az *иневалдонь сияждома* kifejezésben, ahol a *сияждомс* 'ezüstösen csillog, ezüstként tündöklík/fénylik/ragyog' jelentésű. A szókapcsolat jelentését úgy lehetne megadni, mint 'nagy fény ezüstös ragyogása'. A kifejezés olyan szöveghelyeken szerepel, mikor Jézusnak megjelenik Mózes és Illés próféta, s ezt a látomást fények is kísérik.

A 'gazdagság' 'nagyság' szinonimájaként a Lk 12.27 (lásd fentebb is) szöveghelyen Salamonra vonatkoztatva a *сюнавчинь сияждома* szókapcsolatot találjuk, amely a *сюнавчи* 'gazdagság, bőség, jómód' képzett szó és a korábban is látott *сияждома* 'ezüstös ragyogás' szavak összetételéből alakul.

A fordításban egy helyen (Lk 4.6 „Mindezt a hatalmat és dicsőséget neked adom...” SZIT; MdE *Мон макссынъ тонеть весе сынст уцяскаст ды сынст лангсо азорксчинть*) nem találunk a 'dicsőség' jelentésével teljesen

szinonim szóalakokat. Az egyik variáns az *азоркчи* képzett szó, amely szótár szerinti jelentése 'gazda volta vminek'. A másik szó, amely ugyanebben a szövegrészben fordul elő az *уцяска* 'boldogság, szerencse, sors' (*Мон макс-сынъ тонеть весе сынст уцяскаст* 'egész boldogságukat neked adom'). Véleményem szerint, ez utóbbi felel meg inkább a 'dicsőség' fordításának.

A moksa szövegben a *инама* szintén háromszor fordul elő (Lk 2.14, 17.18, 19.38), emellett hét helyen (Lk 2.9, 9.26, 9.31, 9.32, 21.27, 24.26) az *иневалда* szóösszetétel áll. Az Erzához hasonlóan az összetétel két tagja az *ине* 'nagy' és a *валда* 'fény; fényes, fénylő, világos' jelentésű szó, amelynek bibliai értelme a 'dicsőség' jelentésmezejébe tartozik.

A moksa szövegben is a 'dicsőség' szinonimáitól eltérő fordítási változatot találunk a fent már többször is említett szöveghelyeken. Az ördög (Lk 4.6) felkínálja Jézusnak a földet egész 'gazdagságával' *козяшишон мархта*, amelynek alapja a *козяши* 'gazdagság' jelentésű képzett szó. Ugyanezt a szót találjuk a Salamon dicsőségére (nagyságára) utaló szövegrészletben azzal a különbséggel, hogy itt (Lk 12.27) a *козяши* 'gazdagság' jelentésű szó összekapcsolódik a 'fény, csillogás' jelentésű *вандолф* szóval: *козяшиниц вандолфса*, amelynek együttes jelentése 'gazdagságának fényében' (esetleg 'teljes pompájában') lehet.

A Lk 2.32 szöveghelyen, ahol Izrael népének dicsőségéről van szó, a moksa fordításban a *кайги лем* 'hangos~zengő~hangzó név' szókapcsolat áll, amely véleményem szerint utalhat az orosz *слава* vagy akár a görög *докса* 'hírnév' jelentésére.

A Lk 7.29 helyen az oroszban a *воздали славу* 'dicsőséget adtak' szókapcsolat szerepel. Az új mordvin fordítások egyike sem tartalmaz a dicsőségre utaló szót. Mindkettőben az igazság szinonimáját találjuk. Az Erzában az *алкукс/алкуксонь* 'igazi, valódi, valóságos', a moksában pedig *виде* 'egyenes, becsületes, igazságos' szó áll. A szövegben Jézus Keresztelő Jánosról beszél, az ott lévők pedig „igazat adtak Istennek, és fölvtették János keresztiségét” (SZIT). Ennek ismeretében nem furcsa az Erzánál *ловизь алкуксокс* és a moksa *лувозь видекс* 'igaznak vélte' fordítás sem. Azt gondolhatjuk, hogy ebben az esetben az orosz szöveg egy konzervatívabb fordítói álláspontot képvisel, míg a magyar, a mordvin és a finn is (*oli oikea* 'igaz volt') egy dinamikusabb fordítási módszert tükröz.

Korábbi kutatásaim alapján feltételeztem, hogy az újabb mordvin evangéliumok fordításakor a finn nyelvű evangélium szövegét is figyelembe vették a fordítók (Fábián 2004). Ezért mostani dolgozatomban is figyelembe vettem a 'dicsőség' szó finn fordítási variánsait, s megnéztem, hogy ezeknek milyen

mordvin szó felel meg. A finn fordítás érdekessége, hogy a 'dicsőség' fogalom megadására három eltérő szóalakot találunk, ezek a *kirkkaus* 'fényesség', *kunnia* 'tisztelet' és a *loisto* 'fény, csillogás, pompa'.

A finn szövegben hétszer (Lk 2.9, 2.32, 9.26, 9.31, 9.32, 21.27, 24.26) fordul elő a *kirkkaus* 'fényesség' főnév. Ezekben a szöveghelyeken az erzában mindig az *иневалдо* 'nagy fény' szóösszetétel vagy az *иневалдонь сияждома* 'nagy fény ezüstös ragyogása' szókapcsolat áll. A moksában szintén az *иневалда* 'nagy fény' összetett szót találjuk ezekben az idézetekben, egy helyen pedig *кайги лем* 'hírnév' jelentésű szó áll.

A *kunnia* 'tisztelet' jelentésű finn szó háromszor (Lk 2.14, 9.26, 19.38) fordul elő a szövegben. Ennek megfelelői az erzában és a moksában is kétszer a *инамо/инама* 'dicséret, magasztalás' egyszer pedig az erzában *иневалдонь сияждома* a moksában pedig *иневалда*.

A harmadik finn szinonima a *loisto* 'fény, csillogás, pompa' két, már fentebb is ismertetett szöveghelyen (Lk 4.6, 12.17) fordul elő: Jézus az ördög általi megkísértésekor és Salamon dicsőségéről szólva. Mint ahogy korábban is láttuk, ezekben a szövegrészletekben nem a dicsőségről, hanem a világ és Salamon gazdagságáról van szó. Ezért lehet az, hogy minden fordítás a dicsőség szinonimáját, ugyanakkor eltérő szóalakot választ e tartalmak fordítására. Az erzában az *уцяска* 'boldogság, szerencse, sors' és a *сюнавчинь сияждома* 'gazdag ragyogása' kifejezéseket, a moksában pedig a 'gazdagság' jelentésű szót is tartalmazó *козяшии ~ козяшииц вандолфса* szókapcsolatot találjuk.

E vizsgálat alapján ismét megállapíthatjuk, hogy a finn fordítás biztosan szerepet játszott a modern mordvin evangéliumok fordításában.

ор. **славный** 'dicső'

mdE	1996	<i>тамашань тев</i>
mdM	1997	<i>оцю тев</i>

A modern szövegekben is előfordul a 'dicső' melléknév (Lk 13.17), azonban a 19. századi fordításokhoz hasonlóan, itt is Jézus tetteinek csodás voltát hangsúlyozzák. Ennek megfelelően az erzában a *тамашань* 'csodálatos, megmagyarázhatatlan', a moksában pedig egyszerűen az *оцю* 'nagy, fontos, jelentős' melléknév szerepel.

ор. **славить** 'dicsőít'

mdE	1996	<i>инамс, инелгавтомс, ёвтамс сюкпря</i>
mdM	1997	<i>инамс</i>

Az 1996-os erza evangéliumfordítás három változatot használ 'dicsőít' jelentésben. A szövegben kilencszer fordul elő (Lk 4.15, 5.25, 5.26, 7.16, 13.13, 17.15, 18.43, 19.37, 24.53) a már korábban is látott *инамс* 'dicsér, dicsőít, magasztal' ige. Emellett kétszer (Lk 2.38, 10.21) a *эвтамс сюкпря* 'köszönetet mond' kifejezés is megtalálható. A fordítás során újítás az *инелгавтомс* ige háromszori ismétlése (2.13, 2.20, 23.47), amely ebben a formában nem található meg egyik szótárban sem, s az *ине* 'nagy' szó továbbképzett származéka, jelentése esetleg görög mintára a *megalüno* alapján 'nagygyá tenni, dicsőíteni, magasztalni'. A különböző szinonimák használata nem függ attól, milyen szövegösszefüggésben jelennek meg.

A moksa fordítás minden olyan helyen, ahol az orosz szövegben ige fordul elő a *инамс* igét használja.

A XIX. századi és a modern evangéliumfordítások összehasonlítása

A korai fordításokból látszik (akár a névszókat, akár az igei változatot vizsgáljuk), hogy már abban az időben sem volt kizárólagos az orosz terminus átvétele, hiszen amellett párhuzamosan él a *инамо/инама* 'dicsőít, magasztal' mordvin szó is. A 19. század végi fordítások pedig több új szinonima bevezetésére is tesznek kísérletet: *покишь чи/оцьу ши* 'nagy nap', *сюнавъ чи/козя ши* 'gazdagság'.

Ezek az újítások nem kerülnek be a modern szövegekbe. Az új fordításokban megmarad azonban a már a 19. században is használt *инамс/инамо/инама* 'dicsőít', ugyanakkor több bibliai használatú új szó bevezetésére is van példa: *инелгавтомс* 'dicsőít', *иневалдо ~ иневалдонь сияждома/иневалда* 'dicsőség', *сюнавчинь сияждома/козяшини вандолфса* 'dicsőség, gazdagság', *кайги лем* 'hírnév'.

Szóalkotási módok az evangéliumfordításokban

Az időben eltérő képzési módokat a korai evangéliumok esetében **A**-val, az új fordításokban pedig **B**-vel jelzem.

a) Új jelentésben használatos szavak:

mdE **A** *покишь чи* 'dicsőség' < 'nagyság'; *сюнавъ чи* 'dicsőség' < 'gazdagság'

mdM **A** *оцьу ши* 'dicsőség' < 'nagyság'; *козя ши* 'dicsőség' < 'gazdagság'

b) Szóképzéssel létrejött új, biblikus használatú szavak:

mdE **B** *инелгавтомс* < *ине*- tő -*вто*- cselekvő-műveltető igeképző

c) Összetétellel létrejött új szavak:

mdE **В иневалдо** 'dicsőség' < ине 'nagy' + валдо 'fény, világosság'

mdM **В иневалда** 'dicsőség' < ине 'nagy' + валда 'fény, fényes, fénylő, világos'

d) Alkalmi szókapcsolatok a 'dicsőség' fordítására:

mdE **В иневалдонь сияждома** 'nagy fény ezüstös ragyogása', *сюпавчинь сияждома* 'gazdagság ragyogása'

mdM **А икайтъ валдэць** 'az úr fénye', **В козяшину вандолфса** 'gazdagságának fénye', *кайги лем* 'hírnév'

A szóalkotási módszerek vizsgálata alapján látszik, hogy a korai fordítások már meglévő szavak új jelentésárnyalatú használatára töreksenek. Az új fordításokban pedig a leggyakoribb mód új, bibliai értelmű szavak létrehozására a szóösszetétel és különböző jelentésű szavak összekapcsolása.

Irodalom

Mészáros Edit–Raisza Širmankina: Erza-mordvin–magyar szótár. JATE Finnugor Tanszék, Szeged 1999. Második, átdolgozott, bővített kiadás: Savaria University Press, Szombathely 2003.

ERV = Эрзянь–рузонь валкс. Москва, 1993. Русский язык, Дигора.

Fábián Orsolya 2003: A mordvin bibliafordítás terminológiájáról. In: Folia Uralica Debreceniensia 10: 91–102.

Fábián Orsolya 2004: A „kísértés” terminológiájának kérdései. In: Folia Uralica Debreceniensia 11: 53–63.

KBL = Keresztyén Bibliai Lexikon. In: Biblia Téka CD-ROM.

Keresztes László 1990: Chrestomathia Morduinica. Tankönyvkiadó, Budapest.

Maticsák Sándor 2005: A képzővé válás kora a mordvinban. In: Folia Uralica Debreceniensia 12: 69–86.

Moksa-mordvin–magyar szótár (szerk. Molnár Judit). Savaria University Press, Szombathely 2003.

MRV = Мокшень–рузонь валкс. Москва, 1998. Русский язык, Дигора.

MdWb = Mordwinisches Wörterbuch (szerk. H. Paasonen). Lexica Societatis Fenno-Ugricae XXIII. Helsinki 1990–1999.

Nykysuomen sanakirja. Werner Södeström Osakeyhtiö, Porvoo–Helsinki, 1967.

Vasmer, Max 1953: Russisches Etymologisches Wörterbuch. Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg.

Felhasznált biblia és evangéliumfordítások

Biblia Téka CD-ROM, Arcanum, Budapest, [sine anno] ISBN 963 8592370.

Pyhä Raamattu. Suomen Piiphiaseura, Mikkelii 2001. 4. painos.

SZIT = Szent István Társulat Bibliafordítása. In: Biblia Téka CD-ROM.

Господань минекъ Исусань Христань Святой Евангелья, Матфей, Марко, Лука и Иоаннь пельдестъ. Сёрмадозь эрзянь келсе. Пецятазь ярмакъ велга Россiань Библейскоень Промксонь. Петербургсе. Типографiасо Николаень Гречань 1821 иень.

Лукань коряс евангелия ды апостолтнень тевест, Библиянь ютавтомань институтось, 1996. Стокгольма–Хельсинки.

Лукань коряс евангелия, Библиянь ётавтома институтось, 1997. Стокгольма–Хельсинки.

Новый завет. The Bible League, South Holland [sine anno].

Святое Евангелие Господа нашего Исуса Христа отъ Луки, На Эрзянскомъ наречii Мордовскаго языка, издание Православнаго Миссионерскаго Общества, Казань, 1889.

Святое Евангелие Господа нашего Исуса Христа отъ Луки, На мокшанскомъ наречii мордовскаго языка, издание Православнаго Миссионерскаго Общества, Казань, 1891.

*

Die Erscheinungsformen des Wortes *слава* 'Glorie, Herrlichkeit, Ruhm, Ehre, Lob, Gerücht' und dessen Synonyme in den mordwinischsprachigen Übersetzungen des Lukas-Evangeliums

„Herrlichkeit“ formt im kirchlichen Sprachgebrauch einen komplexen Begriff, der schon in den frühen griechischen Bibeltexten mit mehreren Wörtern übersetzt wurde. Obgleich auch in den Anfang und Ende des 19. Jahrhunderts herausgegebenen mordwinischsprachigen Evangelien ein Versuch zu sehen ist, den Begriff mit verschiedenen Synonymen zu übersetzen, wurde in den meisten Frühtexten der russische Terminus übernommen. Sind die russischsprachigen Begriffe in den im 20. Jahrhundert gefertigten modernen Übersetzungen zwar verschwunden, trifft man jedoch eine immer größere Anzahl an neuerfundenen Wörtern bzw. Wortverbindungen zur Wiedergabe des schwierigen Begriffes des Wortes *слава*.

ORSOLYA FÁBIÁN